

Metakkaa metaforista

– kaupunkikäsityksen muutos
tiedollisena ongelmana

Terttu Pakarinen

Kahdeksan vuoden matkani uuteen kaupunkikäsitykseen on edellyttänyt monenlaisten ajatusmallien muuttamista ja uusien omaksumista. Muutos tuli vastaan kaikilla tasoilla: hybridien arkkitehtuurissa, kaupunkien rihmastoissa ja megaseutujen rakenteissa. Saamani mahdollisuus omistautua vuodeksi tekemään yhteenvetoa auttoi ottamaan paljoutta haltuun. Käyttämäni lähteet ovat suosikkejani, eivät ainokaisia laatuaan.

JOHDANTO

Kaupunkimuodon jälkiteollinen hajoaminen aiheutti paljon hämmennystä 1900-luvun loppupuolella. Kaupungin tilallinen järjestys näytti olevan pirstoutumassa tunnistamattomaksi sekasoroksi, jota ensi alkuun verrattiin totuttuihin puutarhakaupungin tilallisen järjestyksen sääntöihin. Tästä näkökulmasta hierarkkisen hajakesittämisen periaatteiden murtuminen näyttäytyi sääntelyn heikkoutena ja epäonnistumisena. Välitön reaktio oli halu tehostaa sääntelyä vallitsevien oppirakennelmien mukaisesti.

Kun kävi ilmeiseksi, että kaupunkikehityksessä oli tapahtunut peruuttamattomia muutoksia, yritettiin uutta kaupunkitodellisuutta kuvata löyhin metaforin. Puhuttiin kollaasikaupungista, mosaiikkikaupungista, kaupunkien saaristosta, kaaoksesta jne. Omalla tavallaan nämä vertauskuvat tekivätkin uuden kaupunkitodellisuuden helpommin hahmotettavaksi, joskaan ne eivät pystyneet selittämään kehitystä. Varsinaisiin selityksiin tultiin 1990-luvulla, jolloin uusia tulkintoja alkoi nousta esiin monelta taholta samanaikaisesti. Otan tässä esiin kaksi selitystapaa: saksalaisen Thomas Sievertsin *Zwischenstadtin* ja sveitsiläisten Franz Oswaldin ja Peter Baccinin *Netzstadtin*.

Sekä Zwischenstadt että Netzstadt ovat vapaasti tulkiten verkosto-metaforan sovelluksia. Molemmassa kaupunkimuoto on keskeisen huomion kohteena. Molemissa tunnistetaan sekä seutuistuneen kaupungin rakenteellinen muutos, että siihen erottamattomasti liittyvä uusi kaupunkimaisuus, uusi urbaniteetti. Uuden urbaniteetin jäsentymistä auttoi puhe siirtymästä toisen modernisaation kaupungista kolmannen modernisaation kaupunkiin (Ascher 2004). Utta kaupunkimuodon kuvausta uudessa kaupunkiteoreettisessa kontekstissa voidaan syystä pitää kognitiivisena harppauksena tiedonalalla. Kysymys ei ole pelkästään vaihtoehtoisesta tavasta tulkita muutosta, vaan todellakin aiempia osuvammasta muutosprosessin kuvauksesta ja tulkinnasta.

Niinpä onkin mielenkiintoista selvittää, millaisen kognitiivisen prosessin tuloksena uusi kaupunkikäsitys on syntynyt. Tällöin täytyy tunnistaa kaupunkisuunnittelun ja sen teorian erityinen laatu. Niinsanotusta tieteestä voi olla kyse vain hyvin rajatuissa kysymyksenasetteluissa. Kaupunki on kohteena niin moniulotteinen ja laaja-alainen, ettei siitä yksinkertaisesti voi esittää kattavaa teoriaa, vaan sitä on kuvattava uudelleen ja uudelleen eri tulkintahorisonteista. Samalla kun näyttää siltä, että olemme lähestymässä todellisuutta aina vain tarkemmin ja luotettavammin, saattaa näkökulmamme jo marginalisoitua. Onkin helpompi puhua diskurssista, jonka kohde rakennetaan koko ajan uudelleen siinä missä sitä tutkivat lähestymistavatkin.

Vaikeutena kaupunki- ja suunnitteludiskurssissa on sen moninaisuuden vuoksi se, että kaikkien hyväksymää tai kaikille sopivaa metateoreettista horisonttia on vaikeaa osoittaa. Helpottavaksi ja sopivaksi lähestymistavaksi koen Richard Rortyn tavan kiistää kaikki metateoria, joka voisi asettua muun teorianmuodostuksen viimekätiseksi oikeuttajaksi tai hylkääjäksi, ja jolla olisi perimmäinen totuus hallussaan. Rorty hahmottelee käsitevaruuden, jossa leijuu erilaisia sanavarastoja (*vocabulary*) ei-hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. Olemassaolonsa ja jatkuvuutensa takeena niillä on hyödyllisyys ihmisen orientoitumisessa maailmaansa ja myös tämän maailman muovaamisessa (Rorty 2003/1982).

Jos ja kun teorioita ei voi – eikä tarvitse – oikeuttaa mistään metafilosofiasta käsin, niiden kelpoisuus tulee koetelluksi omissa konteksteissaan. Rortyn oman sanoman mukaan myös hänen oppirakennelmaansa on aiheellista pitää yhtenä monien joukossa, eikä suinkaan tule rakentaa siitä dogmaa. Sitä voidaan koetella ja kontekstuaalisuutensa ansioista se tarjoaa ehkä paremman lähtökohdan kaupungin tulkinnalle kuin yritys etsiä kaupungin olemusta länsimaisen filosofian historian pedestaalille kohotettujen mestarien satunnaisista maininnoista, jota sitäkin on yritetty.

Mikä sitten erottaisi Rortyn pragmatismista löysästä relativismista? Ensi sijassa pitävän argumentaation vaade, vaikka ei oikeuttamista ylimmän tuomarin toimesta

oletetakaan. Vaikka tiedon rakenne ei ole Rortylle hierarkkinen, ei se merkitse, etteikö tiedolla olisi kriteereitä.

METAFORA

Tarkastelun kohteena tässä artikkelissa on erään kaupunkikäsityksen vaihtuminen toiseksi. Pidän tätä kognitiivisena prosessina, jossa muuttuva kohde saa uusia tulkintoja. Kaupunkikäsityksen muutos on aivan omanlaisensa momentti kaupunkia koskevan tiedon kehityksessä. Kuvaus siirtää kohteen ymmärryksen uuteen kontekstiin, joka korvaa aiemman tiedon niin kohteesta kuin kontekstista. On selvää, että kaupunkikäsityksen muutokset eivät koskaan ole totaalisia, eivätkä ne välttämättä muuta perimmäisiä filosofisia asettamuksia, kuten esimerkiksi tässä tapauksessa vallitsevaa rationalismia.

Lähtökohtani on, että metaforat ovat uusien käsitteellistysten liikevoima. Ilman metaforia siirtymä teoreettisesta tai muusta diskursiivisesta kontekstista toiseen ei olisi mahdollinen. Metafora luo kuvauksen primaarista systeemistä (havainnoitavat ilmiöt) sekundaarissa systeemissä (kuvattavat ilmiöt) käsittein, jotka kytkevät kuvauksen uuteen teoreettiseen kehikseen. Viitataan ensisijaisesti Mary Hessen ja Paul Ricoeurin teorioihin metaforasta. Näin tulevat katetuiksi sekä Hessen edustama spekulatiivinen, teoreettinen metafora että poeettinen metafora, jonka merkittävin edustaja on Paul Ricoeur.

Spekulatiivisen metaforan katsotaan johtavan tai mahdollistavan mallin, jonka avulla taas teoriaa voidaan testata. Poeettinen metafora ei tähtää samanlaiseen eksaktiuteen eikä kuvauksen yksiselitteisyyteen, vaan pikemminkin pyrkii säilyttämään jatkuvan jännitteen kuvauksen ja referenssin välillä. Hessen valinta teoriakehittelyn lähtökohdaksi johtuu myös siitä, että hän ei halua korostaa tätä eroa teoreettisen ja poeettisen metaforan välillä, minkä seurauksena metaforan itsenäinen rooli vähenisi. Hessen ja Ricoeurin metaforien välillä on lopulta tietty konvergenssi. Siksi kaupunki- ja suunnitteludiskurssien tarkastelu niiden valossa on äärimmäisen mielenkiintoista, ne kun eivät palaudu pelkkiin ”faktoihin”. Näennäinen faktuaalisuus voisi olla tavoite vain, jos kaupungista ja suunnittelusta haluttaisiin keskustella vain rautalankamallien tasoisten, rajallisten ”puhdistettujen alueiden” puitteissa.

TUTKIMUSKOHDDE, HYPOTEESI JA AINEISTO

Tutkimuksen kohteena on kaksi selitystä kaupunkimuodon transformaatiosta siirtymästä toisesta modernisaatiosta kolmanteen. Tarkastelu ei kohdistu itse muutosprosessiin, vaan sen selityksiin ja erityisesti siihen kognitiiviseen prosessiin, joka on tuottanut mainitut selitykset. Kysymys kuuluu siis: miten ja millä keinoin uusi käsitys kaupungista ja kaupunkimuodon muutoksesta on syntynyt? Miten

voimme ymmärtää uuden selitystavan syntyminen? Ja onko suunnittelulla jotain opittavaa tästä kognitiivisesta prosessista?

Saksalaisen Thomas Sievertsin *Zwischenstadt* ja sveitisläisten Franz Oswaldin ja Peter Baccinin *Netzstadt* ovat uusina kolmannen modernisaation kaupungin selitysmalleina saavuttaneet laajan kansainvälisen lukijakunnan ja heidän ajatusmallejaan on sovellettu niin alan korkeimmassa opetuksessa kuin hallinnollisessa ohjauksessa. Laaja suosio antaa aihetta otaksua, että selitystavat on koettu relevantteiksi ja että niiden pohjalta on kyetty toimimaan.

Zwischenstadt-diskurssi ja *Netzstadt*-diskurssi ovat molemmat vastauksia siihen kaupunkimuodon hajoamiseen tai muutokseen, jota jo 1980-luvulta asti yritettiin löyhin metaforin luonnehtia. Arkipelagon, kollaasin, mosaiikin ja kaaoksen termein oli haluttu ilmaista, että ainakaan ihanteena pidettyä hierarkkisen desentralisaation periaatetta ei voitu enää reaalisessa kaupunkimaisemassa tunnistaa ja että suunnittelijoiden tulisi jotenkin reagoida tähän muuttuneeseen tilanteeseen.

*Zwischenstadt*tissa ja *Netzstadt*tissa uusi kaupunkimuoto on jo tunnistettu, samoin sen kehitysdynamiikka. Kaupunki on ei-hierarkkinen, moninapainen ja kompleksisesti verkottunut. Se on ihmisten, tavaroiden ja informaation virtojen jatkuvasti muovailema kokonaisuus, missä aika pyrkii alinomaan voittamaan tilan muodostamat esteet. Kaupungin sijasta on oikeampaa puhua kaupunkiseudusta, jossa kaupunki ja maaseutu lomittuvat toisiinsa siten, että on vaikea erottaa, kumpi kulloinkin muodostaa kuvion, kumpi taustan (Sieverts 1999/1997; Oswald & Baccini 2003).

Zwischenstadt viittaa nimenä jännitteeseen paikan ja maailman, tilan ja ajan, kaupungin ja maaseudun välillä (Sieverts 1999/1997). Toisin kuin joskus on tulkittu, se ei viittaa periferiaan vyöhykkeenä, vaan jännitteeseen prosessiin ja sen konkretisointumiseen kaikilla kaupunkikehityksen tasoilla. *Zwischenstadt* on laaja monialainen diskurssi ”uudesta urbaniteetista” ja kaupungin seutuistumisesta. *Netzstadt* on täsmällinen metodi kaupunkiprosessin morfologiseksi mallintamiseksi sen kaikilla eri tasoilla. Kokoava käsite on metabolismi, jota tarkastellaan niin antropogeenisinä (ihmistä koskevinä) kuin geogeenisinä (maaperää koskevinä) virtoina ja paikkoina. Myös *Netzstadt* kytkeytyy keskusteluun ”uudesta urbaniteetista”.

Otaksumani on, että uuden kaupunkikäsitteksen hahmottamiseksi tarvittu tiedonsiirto on tapahtunut metaforan avulla. Sovellan tässä Paul Ricoeurin tapaa määrittellä metafora laajasti joko semioottisena metaforana (merkkinä), semanttisena metaforana (lauseena), tai hermeneuttisena metaforana (diskurssina) (Ricoeur 2003/1975). *Zwischenstadt*in ja *Netzstadt*in osalta kaikki kolme määrittelyä ovat mahdollisia. Teorioille annetut nimet ovat itsessään metaforia. Teoriat koostuvat lukuisista erillisistä väittämistä ja luonnehdinnoista, joita voitaisiin tarkastella metaforina. Myös kokonaisina diskursseina teoriat toimivat metaforan lailla, luoden uuden tiedon uudessa kontekstissa. .

Aineistoni kattaa *Netzstadt*in esijulkaisun vuodelta 1998, antologian *Neue Urbanität* vuodelta 2003, sekä pääteoksen *Netzstadt* vuodelta 2003. *Zwischenstadt*in pääteos oli Sievertsin vuonna 1997 julkaistava *Zwischenstadt*-kirja, mutta yhtä olennainen aineisto on laajan *Daimler-Benz-Stiftungin Ladenburger Kollegin* rahoittaman tutkimusprojektin tuottama kirjasarja vuosilta 2002–2005. *Netzstadt*in osalta olen myös tietoinen sen lukuisista sovelluksista erilaisissa urbaaneissa konteksteissa, vaikka en käsittele niitä erikseen. *Zwischenstadt*- ja *Netzstadt*-diskurssit ovat olleet keskenään yhteydessä kuitenkin hakematta suurta konsensusta. Ne ovat hedelmöittäneet toisiaan ja vahvistaneet toinen toistensa käänteentekevää vaikutusta.

METAFORINEN UUEDELLEEN KUVAUS

Zwischenstadt ja *Netzstadt* ovat ilman muuta saavuttaneet laajinta vastakaikua akateemisessa maailmassa, missä valmiudet uuden kontekstin hahmottamiseen ovat parhaat. Vielä *Ladenburger-Kollegin* rahoittaman *Zwischenstadt*-projektin laajassa loppuseminaarissa Frankfurt-am-Mainissa syksyllä 2005 oli johtavien suunnittelijoiden suusta kuultavissa syvää epäilyä koko termin suhteen. Vaikeus vastaanottaa uutta ajattelumallia on suurinta siellä, missä sitä yritetään sovittaa vanhaan kontekstiin

Tarkastelu metafora-käsitteen avulla saakin suurimman oikeutuksensa siitä, että metaforisessa tiedon siirrosta on kyse nimenomaan ilmiön hahmottamisesta uudessa kontekstissa. Metaforaa voidaan yhtäältä tarkastella tieteellisenä käsitteenä jatkumolla metafora, malli ja teoria, tai toisaalta hermeneuttisessa tulkinassa poeettisena metaforana. Tiedollisen harppauksen ajatus saa tukea sekä Mary Hesselältä että Paul Ricoeuriltä (Hesse 1963; 1966; 1980; Ricoeur 2003/1975).

Voidaan lähteä jäljittämään metaforan merkitystä kognitiivisena instrumenttina, aidosti tietoa välittävänä tekijänä tieteellisessä selittämisessä. Tällöin keskeiseksi teoreetikoksi nousee Mary Hesse, joka oli alun perin fyysikko. 1960-luvulla Hesse kuului niihin luonnontieteilijöihin, jotka eivät tyytyneet vain empiirisille tieteille ominaiseksi katsottuun induktiiviseen selittämiseen. Deduktiivinen selittäminen oli hänen mielestään välttämätöntä uuden tiedon luomiseksi. Samoin mallien ennustavuus paranisi tätä tietä. Mallien käyttö vain mekaanisena ja pinnallisena välineenä ei tyydyttänyt Hesseä, vaan hän halusi niille suurempaa selitysvoimaa (Hesse 1963, 3; Hesse 1966, 4). Selitysvoiman pohdinta johti Mary Hesseen pohtimaan kognitiivisia prosesseja laajemmin ja hänen mielenkiintonsa laajeni fysiikan alasta yleiseen tieteenteoriaan.

Mallit ja analogiat selittämisen välineinä saivat seurakseen metaforan vuonna 1980 julkaistussa teoksessa. Siinä Hesse muotoilee ongelmakseen ”tieteellisen selittämisen deduktiivisen mallin muuntamisen ja täydentämisen, näkemyksellä teoreettisesta selittämisestä selitettävän alueen metaforisena uudelleen kuvauksena” (Hesse 1980, 111).

Mallin rajat tulivat esiin siinä, että sen avulla voitiin kuvata vain tietty mekanismi ja suorittaa ilmiön kuvaus. Ennustavuus perustui oikein määriteltyihin lainalaisuuksiin. Metaforinen uudelleen kuvaus sen sijaan tarjosi tuoreen tulkinnan koko selitettävästä alueesta. Itse ongelma voitiin määritellä toisin. Tällä tavoin voitiin vaihtaa selittämisen kontekstia. Mahtavat uudet näköalat avautuivat.

Tämä kontekstin vaihto on syy siihen, miksi olen valinnut Mary Hessen metafora-käsityksen tarkasteluun. Metaforinen uudelleen kuvaus on se potentiaali, jonka hyödyntäminen on nähdäkseni avannut tien uuden kaupunkikäsityksen muotoutumiselle. Niin kauan kuin analogiat tuovat esiin vain uuden kaupungin näköisyyttä, tai mallit mekaanisia rakennepiirteitä, ymmärrys ei avaudu. Verkosto-metafora pinnallisena metaforana on voimaton, kun taas uuden urbaniteetin kontekstissa esitettynä se avaa aivan uudenlaisen horisontin kaupunkikehityksen selittämiseen ja ymmärtämiseen.

Kun *Zwischenstadt* ja *Netzstadt* nähdään uuden urbaniteetin kaupunkimuotoina, ne eivät enää ole anomalioita toisen modernisaation puutarhakaupunkimaisemassa, vaan loogisia seuraamuksia kolmannen modernisaation kehitysdynamiikasta. Loogisiin seuraamuksiin ei kuitenkaan ole kummassakaan lähestymistavassa suhtauduttu deterministisesti, vaan tosiasioiden tunnistaminen on tahtomisen lähtökohta.

Mary Hessen metaforakäsityksen voima on myös siinä, että se ei ole passiivinen, vaan aktiivinen. Hesse omaksui Max Blackiltä (Black 1962) näkemyksen siitä, että on kuvaavampaa sanoa metaforan luovan samankaltaisuutta kuin esittää sen muotoilevan jonkin aiemmin olemassa olleen samankaltaisuuden. Kaupunkikäsityksen suhteen on aivan ilmeistä, että pelkkä yritys löytää samankaltaisuutta metaforan avulla ei riitä. Kaupunki ei ole luonteeltaan vakaana pysyvä tosiseikka, vaan se on alati muuttuva kulttuurinen, poliittinen ja tilallinen muodostuma. Kaupungin määrittely on aktiivinen valinta, jossa toisia asioita nostetaan esiin ja toisia jätetään taka-alalle. Sekä metafora että konteksti valitaan, vaikkakin relevanttius viime kädessä riippuukin kyvystä kuvata kaupunkiprosessia.

Todellisuuden ja metaforan vuorovaikutus oli Hessen Max Blackilta omaksuma teema, joka ehkä puhtaimmillaan tuli esiin runouden vapaassa assosiaatioiden systeemissä (Black 1962). Hesse ei kuitenkaan halunnut mennä aivan yhtä pitkälle, vaan hän teki vuonna 1980 eron vapaasti assosioivan metafora-käsitteen käytön ja tieteellisten mallien välillä. Hän katsoi kuitenkin oppineensa Max Blackilta sen, miten välttyä vajoamasta takaisin metaforan ymmärtämiseen vain vertailevana käsitteenä, jolloin metafora voitaisiin korvata eksplisiittisellä, kirjallisella lausumalla samankaltaisuuksista primaarin ja sekundaarin systeemin välillä. Tällöin ei Hessen mielestä olisi kyse metaforasta, vaan *similestä* (Hesse 1980, 113–114).

Hessen metafora-käsitystä voidaan havainnollistaa myös vertaamalla sitä Donald Davidsonin näkemyseseen. Davidson näkee selittämisen vakiomerkityksessään mer-

kitysten tuottamisena suhteellisen pienellä ”puhdistetulla” alueella, yksiselitteisesti ja täsmällisesti. Kun metaforaa ei voida näin määritellä, se jää väistämättä ”puhdistetun alueen” ulkopuolelle. Monimielisyys ja liikkuvuus, jotka Hesselle ovat metaforan ansiota, ovat Davidsonille epätieteellisuuden merkkejä. Metaforat on Davidsonin mukaan nimenomaan palautettava sananmukaisuuteensa (Rorty 1999/1991b, 164; Davidson 2001).

*Netzstadt*tissa sananmukaisuuteen palauttamisella on motiivi, kun tavoitteena on eksakti kvantitatiivinen mallintaminen. Monimielisyyteen ei voi jäädä vellomaan silloin, kun pyritään täsmällisiin operaatioihin. Energian ja materian kulutuksen vähentäminen on kvantifioitavissa, samoin kuin kaupunkimuoto on kuvattavissa yksiselitteisin koordinaatein. Morfologisia variaatioita voidaan niitäkin kuvata ja mallintaa graafisesti verraten yksiselitteisesti. Vasta merkitykset ja arvot vaativat attribuutteja.

Zwischenstadt on painotetusti merkityksiä luova diskurssi. Tärkeämpää kuin yksiselitteinen määrittely on keskustelun pitäminen käynnissä ja laadulliseen muutokseen pyrkivän toiminnan generointi. Suuri osa keskustelusta on omistettu vallitsevan todellisuuden hyväksymiselle tosiasiana. Uuteen urbaniteettiin sisällytetään kaikki ne ilmiöt, joita kaupunkitodellisuudesta on löydettävissä. Tavoitteena on uusi luenta, joka lähtee muutoksen tunnistamisesta ja tähtää laadullistamiseen.

Jo tätä määrittelyä vasten voidaan nähdä, että *Zwischenstadt* ja *Netzstadt* ovat erilaisia metaforia. *Netzstadt* pyrkii suurempaan täsmällisyyteen ja yksiselitteisyyteen. Sen pohjalta on mahdollista jatkaa vaikkapa kaupunkirakenteiden matemaattista mallintamista. Silloin liikutaan suhteellisen ”puhdistetulla alueella”. *Zwischenstadt* on liikkuvampi metafora, se kuvautuu enemmän jännitteiden kautta kuin sinä, mitä faktisesti on jossakin olemassa. Se mahdollistaa sipulin kuorimisen yhä uusista näkökulmista. Kumpikaan metafora ei toimisi ilman uuden urbaniteetin kontekstia eikä liioin täysin Davidsonin kirjaimellisuuden vaatimuksen puitteissa. Tarvitaan Hessen sallima liikkuvuus.

METAFORAN KOGNITIIVINEN JA TOTUUSARVO

Metaforan kognitiivinen arvo on ollut teoreettisen väittelyn kohteena. Jos metafora ymmärretään löyhästi vertauskuvana, ei sillä tietenkään ole tätä arvoa. Sama pätee silloinkin, jos metaforana käytetään kohteeseen nähden jonkin toisen tiedonalan käsitettä tuomaan esiin uusi, kenties yllättäväkin näkökulma kohteeseen. Tällaisessa muodossa ”metafora” toimii vain ajatusleikkinä, mutta ei varsinaisena tiedon tai ymmärryksen lisääjänä kohteesta siinä mielessä, että se antaisi lähtökohdan tiedon syventämiselle. Koska metaforaa niin usein käytetään vain tässä mielessä, on varsinkin arki ajattelun pohjalta vaikeaa ymmärtää metaforaa tieteellisenä käsitteenä.

Sekä Mary Hesse että Paul Ricoeur pitävät metaforan kognitiivista arvoa merkittävänä, jopa niin, että metaforan merkitys ei rajoitu käsitteellistämisen alku-

lähtökohdaksi. He eivät ajattele Donald Davidsonin (Davidson 2001/1984) tapaan, että metafora pitäisi ”tappaa” ja palauttaa alkuperäiseen kirjaimellisuuteensa, ennen kuin selittäminen voi alkaa. Katsonkin, että metaforaa ei suorastaan voi palauttaa alkuperäiseen yksiselitteisyyteen menettämättä sen tietoa lisäävää merkitystä. Näin on yhtäältä siksi, että metafora kirjaimellisuuteen palautettuna ei enää olisi metafora. Toisaalta juuri metaforalle ominainen jännite *is/is not*, josta Paul Ricoeur puhuu, on kognitiivisen prosessin liikkeelle paneva voima.

Käsitellessään metaforista ”totuutta” Ricoeur lähtee liikkeelle verbistä *olla*. Hän puhuu sen sisäisestä jännitteestä, mihin liittyy aina myös ”*ei ole*” jo sisään rakennettuna kirjaimellisen tulkinnan mahdottomuutena. Metaforisen totuuden ”jännitteisen” käsitteen kannalta kaksi vastakkaista näkemystä näyttytyy erheellisinä. Yhtäältä ”*ei ole*” -mahdollisuuden kieltäminen on naivia, toisaalta ”*on*” -mahdollisuuden kieltäminen pelkistää tulkinnan vain ”*on kuin*” merkitykseen. Jännitteinen tulkinta tarkoittaa Ricoeurin mukaan mainittujen näkemysten konvergenssia. Sellaisenaan ei vaihtoehdoton ontologinen naiivius eikä liioin kaikesta epämääräisestä riisuttu demytologisointi toimi (Ricoeur 2003/1975, 291–302).

Mielenkiintoista on, että sekä Hesse spekulatiivisen ja teoreettisen metaforan edustajana että Ricoeur poeettisen ja hermeneuttisen metaforan edustajana, pitävät *is/is not* -jännitteen säilymistä tärkeänä. Mary Hesse ja Paul Ricoeur viittaavat toisiinsa kirjoituksissaan. Hesse pitää Ricoeuria parhaana metaforan tulkina siksi, että tämä on kyennyt määrittelemään metaforan ontologisen perustan. Metaforan jännitteinen tulkinta yhdistää heitä. Tämä näkemys sopii hyvin myös kaupunki- ja suunnitteludiskurssiin, joissa käsitteiden vaihtuminen on jatkuvaa ja joissa useammat tiedon kerrostumat elävät aina myös rinnakkain. Kuitenkin näyttää siltä, että *Netzstadt*-diskurssi on enemmän spekulatiivinen metafora ja *Zwischenstadt* taas hermeneuttinen metafora.

Ricoeur kirjoittaa: ”Vaikka tieteellisen mallin totuuden kriteerit eivät ole täsmällisesti muotoiltavissa, ne ovat vähintäänkin selvempiä kuin poeettisen metaforan kohdalla”. Hänen mukaansa tiede pyrkii ”täydelliseen metaforaan”, kun taas kirjallinen metafora on tarkoituksella epätäydellinen (Ricoeur 2003/1975, 119). Jos emme kuitenkaan tähdennä eroa vaan yhtäläisyyttä, voimme nähdä molemmat metaforisena uudelleen kuvauksena – kuitenkin niin, että kaikki selitykset eivät suinkaan ole metaforisia (Ricoeur 2003/1975, 120). Tärkeää ei ole myöskään vetää rajaa metaforisen ja kirjaimellisen välille, vaan ennemminkin jäljittää merkityksen siirron erilaisia mekanismeja ja niiden vuorovaikutusta (Ricoeur 2003/1975, 117).

Nykyaikaisen kaupungin selittäminen on ollut ensi vaiheessa keskeisesti metaforien etsintää. ”Teoreettisen selittämisen olemus on uuden sanaston tai jopa kielen tuomisessa selitettävään.” (Ricoeur 2003/1975, 120). Kuitenkin, ”metaforisen terminologian tuominen ei itsessään riitä selittämään, sillä kirjalliseen metaforaan ei tyypillisesti

sisälly mitään vihjettä siitä, että metaforisesti kuvattu olisi myös teoreettisesti kuvattu.” (Ricoeur 2003/1975, 120). Askel löyhistä metaforista toiminnan mahdollistaviin *Zwischenstadt*in ja *Netzstadt*in sekä niiden muihin aikalaisiin on ollut merkittävä. Siihen on tarvittu uuden urbaniteetin konteksti.

*Netzstadt*issa suhde metaforaan on julkilausuttu. Pääteoksessa on erityinen luku, joka käsittelee malleja, metaforia ja urbaanin analyysin metodeja. Otsikon *Coping with Complexity* alla metafora on määritelty. ”*Metaforan* käytöllä on tärkeä rooli mallien muodostamisessa (ks. Khalil/Boulding 1996). Metaforat ovat sanamuotoja, joissa yhden tutkimusalan käsitteet siirretään toiseen. Ihmisruumiin käsitteiden siirtäminen sosiaaliin instituutioihin on tuttua. On esimerkiksi tavallista puhua ryhmän ”päästä” (esim. liikeyrityksen johtaja, jalkapallojoukkueen avainpelaaja). Metaforan käyttö tarjoaa riittävän, välittömän näkemyksen yhteen uuden entiteetin osatekijään. ”Pää”-metafora kuvaa tätä. Biologian alalta tiedämme, että tietoinen ja alitajuinen tieto on varastoitu ihmisen päähän, mistä se ohjaa organismin elintointoja. Anatomisesti määriteltynä ruumiinosana ja aivojen taltiointipaikkana pää luonnehtii sitä uuden entiteetin osaa, jolla on johtava rooli.” (Oswald & Baccini 2003, 37).

Tämä on hyvin arkikielinen ja rajoittunut metaforan määritelmä, jossa viitataan vain analogiaan ja yksinkertaiseen vertailuun. Kun johtajaa kutsutaan ”pääksi”, tullaan kyllä korostaneeksi johtajan roolin tärkeyttä ja orgaanista kuuluvuutta yhteisöön, mutta johtajuudesta emme vielä tämän perusteella tiedä kovinkaan paljon enempää. Molemmat käsitteet ovat primaarilla tasolla.

Määritelmä jatkuu: ”On olennaista tehdä ero mallin ja metaforan välille. Metafora ei ole malli yllämainitussa mielessä, metafora ei voi sattuvasti simuloida uuden entiteetin olemusta. Jälleen kerran ”pää”-metafora paljastaa tämän: emme voi adekvaatisti kuvata jalkapallojoukkueen (tai sen enempää yrityksen toimintaa) vertaamalla niitä ihmisen elinten toimintaan. Siitä huolimatta metaforan käytöstä on hyötyä tunnistettaessa uuden entiteetin toimintoja ja keskinäissuhteita. Näin on erityisesti asianlaita kompleksien struktuurien osalta. Metaforasta voi kuitenkin tulla este, jos se muuttuu näennäismalliksi riittämättömän reflektoinnin takia.” (Oswald & Baccini 2003, 37).

Baccini ja Oswald tunnistavat metaforan vain keyyessä, samankaltaisuuteen viittaavassa merkityksessä. Kognitiivisena instrumenttina se ei kiinnosta heitä samassa määrin kuin malli, jonka avulla heidän mukaansa kompleksien ilmiöiden simuloiminen on mahdollista. Metafora on Baccinille ja Oswaldille alemman tason käsite kuin malli ja he hylkäävät sen selittämisen välineenä. Ollakseen täsmällisempiä he kieltäytyvät käyttämästä termiä verkosto ja omaksuvat sen sijaan käsitteen verkko, joka on matemaattinen käsite.

Kysymykseni tässä tarkastelussa ei kuitenkaan ole vain se, onko kaupunki verkko tai verkosto tai verkon tai verkoston kaltainen. Tämä kysymys viittaisi pikemmin

simileen kuin metaforaan (Hesse 1980, 113–114). Katson Baccinin ja Oswaldin olevan etsimässä kirjaimellista totuutta ”puhdistetulla alueella”. Tämä on alue, jolla kaikki on määritelty yksiselitteisesti ja missä kohteena oleva systeemi on rajattu ympäristönsä epämääräisyyksistä. Tämä on Rortyn ja Davidsonin valitseman kannan mukaista. Baccini ja Oswald saavat ”puhdistetun alueen” luoduksi ekologisen imperatiivinsa kautta. Tavoiteltavalla muutoksella on määrällinen kehys. Mittaamalla energian ja materiaalien virtoja on mahdollista sanoa, missä ajassa maapallon ”aineenvaihdunta” olisi palautettava (uuden teknologian tasolla) aurinkotalouden määrällisiin mittasuhteisiin maapallon säilymiseksi.

Baccinin ja Oswaldin ydinajatus geogeenisen ja antropogeenisen tarkastelun yhdistämisestä toteutuu, kun ihmisen luomat rakenteet ja ihmisten virrat voidaan kuvata morfologisista menetelmin yhtä eksaktisti kuin fyysisetkin tekijät. Yhdyskuntien mallintaminen on Baccinille ja Oswaldille ”objektiivista” ja riippumatonta aiemmista kaupunki- tai suunnitteludiskurssin määreistä. Metodi luo runsaan käsitteistön, jossa aiempien tiedon kerrostumien saavutuksia käytetään hyväksi. Tämä tehdään kuitenkin tavalla, joka ei ole sidoksissa aiempiin tulkintoihin. Kysymyksessä on vähintään yhtä paljon mallintamiseen perustuva metodi kuin kaupunkikehityksen selitys. Mallintamisella haetaan spekulatiivista yleispätevyyttä: mikä tahansa kaupunkiseutu voidaan kuvata kyseisen metodin avulla.

Viime kädessä Baccinin ja Oswaldin metaforan käyttöä täytyy tietenkin tarkastella heidän tutkimusongelmaansa vasten, joka on kompleksisten systeemien mallintaminen morfologisesta, kaupunkimuodon näkökulmasta. Tätä kykyä kaipasi jo Christopher Alexander 1960-luvulla (Alexander 1965) ja nyt kysymykseen on saatavilla vastauksia. Kompleksisten systeemien mallintaminen on nykyisin laaja ja monialainen harrastus, joskin joissakin tutkimusotteissa menetelmän mahdollisuuksien kokeileminen on ollut hallitsevampaa kuin tiettyihin asetettuihin kysymyksiin vastaaminen. Eräänä esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa *space syntax* -koulukunta, joka mallintaa kyllä ahkerasti, mutta vastaa vain itse asettamiinsa kysymyksiin.

Netzstadtin etevyys piilee siinä, että kaupungin tai kaupunkiseudun morfologinen mallintaminen tarjoaa samalla kokonaisvaltaisen suunnittelumetodin. Sitä voidaan myös hyvällä syyllä pitää teoriana kaupungista, joka perustuu kaupungin rakennetta monipuolisesti simuloiviin malleihin. Eksaktiuteen pyrkivästä verkko- verkosto-erottelusta huolimatta verkosto-termiä käytetään tekstissä viljalti, eikä liene erheellistä väittää, että mallintamisprosessi tuskin olisi lähtenyt käyntiin ilman metaforan liikkeellepanevaa voimaa. Tämä on nähtävissä myös *Netzstadt*-mallin komponentteja esittelevässä kaaviossa, missä territorion arkkitehtoniset elementit (vesialueet, metsät, asutus, maanviljelys, infrastruktuuri ja kesannot), toiminnat (ravitseminen ja virkistys, puhtaanapito, asuminen ja työ, kuljetus ja kommunikaatio), avainresurssit (vesi, ruoka, rakennusmateriaalit ja energia) sekä verkostoelementit

(noodit, yhteydet, rajat, mittakaavat) on kaikki esitetty kompleksista verkottumista esittävää graafia vasten.

Zwischenstadt-termin metaforinen jännitteisyys jo todettiin. Tämä on käynyt erittäin selväksi käännettäessä teosta englanninkielelle. Esipuheessa Sieverts on katsonut tarpeelliseksi selittää valittua *Cities without cities* (Sieverts 2003) nimeä. Ensin yritettiin hakea käännoä, joka olisi säilyttänyt alkuperäisen nimen jännitteet, mutta vaihtelevat ehdotukset, esimerkiksi *intermediate city* tai *meta city*, tuntuivat kuitenkin muuttavan alkuperäistä merkitystä siinä määrin, että nimi ei lopulta ole käännoä, vaan kerrassaan eri nimi. Itse termi *Zwischenstadt* on siirtynyt sellaisenaan kansainväliseen kaupunki- ja suunnitteludiskurssiin, mikä on todiste sen metaforisesta voimasta.¹

Sievertsin oma tulkinta *Zwischenstadtin* referensseistä on seuraava: ”kansallisen valtion, kaupunkien ja yhdyskuntien paikka-spesifeihin toimintoihin vaikuttavat suuresti kansainvälinen toiminta ja globaalit markkinat, joissa informaation nopeus ja matkustusyhteydet ovat hämmäntäneet käsityksen tilasta, jossa vanha vastakohta kaupungin ja maaseudun välillä on purkautunut kaupunki–maaseutu-jatkumoksi” (Sieverts 2003, x). Tämän vuoksi ”päättiin käyttää alkuperäistä saksankielistä termiä *Zwischenstadt* myös englanninkielisessä tekstissä, ja ymmärtää se varsinaisen kaupunkiklusterin käsitteeksi yksikössä. Monikossa sillä viitataan monien tällaisten klusterien esiintymiseen kautta maailman. (*Zwischenstadt/Zwischenstädte*)” (Sieverts 2003, x). On ilmiselvää, että käsitettä käytetään metaforana.

Vaikka *Zwischenstadt*tissa ei käytetä lainkaan termiä metafora, on Sievertsin omista määrittelyistä kuitenkin luettavissa metafora-tulkintaa tukevia aineksia. Sievertsin tietoinen pyrkimys on muun muassa riisua ”vanhan kaupungin” myytti, jonka hän katsoo aivan liiaksi kahlehtivan arkkitehtien näkemystä kaupungista. Arkkitehdit hyväksyvät kaupungiksi vain vanhan, historiallisen kaupungin ja valtaosasta kaupunkien perifeerisestä todellisuudesta he vaikenivat. Sieverts haluaa murtaa vaikenemisen muurin ja siitä seuraa tarve uudelleen nimetä ja uudelleen kuvata kaupunki.

Myytin riisuminen tarkoittaa silmien avaamista uudelle todellisuudelle, jonka tunnistaminen on välttämätön ehto relevantille kaupunkisuunnittelulle. Sieverts mainitsee tavoitteenaan selkeän kuvauksen *Zwischenstadt*tista ja sen syistä, sekä kriittisen analyysin ”vanhan kaupungin” olennaisesta terminologiasta (Sieverts 2003, 48). Sieverts painottaa *Zwischenstadt*in omien laadullisten ominaisuuksien tunnistamista. Tähän ei kuitenkaan tule pysähtyä. Suhteellisen kehittyneessä muodossa havaittavissa oleva *Zwischenstadt* ei saisi ”johtaa siihen erheelliseen päätelmään,

¹ Samalla tavoin tietysti *Netzstadtin* osalta uniikkia luonnetta on korostettu siinä, että englanninkielisessä painoksessa nimeä ei ole käännetty käsitteeksi 'net city', vaan se on *Netzstadt*.

että meidän tulisi tyytyä kaupunkiin sellaisena kuin sen löydämme. Asianlaita on päinvastoin. Koskaan aiemmin historiansa aikana kaupunki ei ole ollut niin suuressa määrin muotoiltavissa kuin nyt.” Kiitos työelämän, palvelujen ja median muutosten täysin erilaiset elämäntyyli ovat nyt mahdollisia. Reunaehdot ovat merkittävästi väljentyneet (Sieverts 2003, 49).

Jos *Zwischenstadt*in kognitiivista arvoa mitataan *Netzstadt*in vastaavaan, yhtäältä opinalan kehittymisen näkökulmasta ja toisaalta hyödyllisyytenä suunnittelun metodina, sama välttämätön kognitiivinen siirtymä voidaan todeta tuotetuksi molemmissa diskursseissa. Erona on painotus: *Netzstadt* tarjoaa konkreettisen metodin ja *Zwischenstadt* uuden sanavaraston.

*Zwischenstadt*in ja *Netzstadt*in osalta niin semioottinen, semanttinen kuin hermeneuttinenkin metaforan tulkinta ovat mahdollisia. Molemmat termit voidaan itsessään tulkita metaforiksi. *Zwischenstadt*in alkuperäinen alaotsikko ”paikan ja maailman, tilan ja ajan, kaupungin ja maaseudun välillä” viittaa dynaamisessa liikkeessä olevaan jännitteeseen kaupungin olomuotoon. Vasta myöhempi tulkinta on johtanut väärinymmärrykseen tai alkuperäisen viestin latistamiseen, kun keskustelussa ”välikaupungin” on katsottu viittaavan periferiseen vyöhykkeeseen ydinkaupungin ympärillä. Toki Sieverts puhuu paljon juuri muutoksista tällä vyöhykkeellä, mutta metaforinen *Zwischenstadt* ei konkreettisesti asu muualla kuin globaalien jännitteiden kentässä.

METAFORA JA DISKURSSI

*Netzstadt*in johtokäsitteeksi on valittu verkko, ei yleisemmin käytössä oleva verkosto. Tämä on Baccinin ja Oswaldin tietoinen valinta. Pyrkinessään eksakteihin malleihin kirjoittajat halusivat käyttää yksiselitteisempää verkko-termiä epämääräisemmän verkosto-termin sijaan. Semioottisena metaforana *Netzstadt*ia ei kuitenkaan tule ymmärtää väitteenä siitä, verkko tai verkonkaltaisuus riittäisi tyhjentämään koko keskustelun.

Erityisesti *Zwischenstadt*, mutta myös *Netzstadt* sisältävät lukemattoman joukon metaforisia lauseita, jotka ovat elementtejä uuden kuvauksen rakentumisessa sekundaarissa systeemissä. Ne luonnehtivat nykyistä kaupunkimuotoa ja sitä määrittävää ”uutta urbaniteettia”. Tämä uusi urbaniteetti on rikas aineisto ja tulkinnan ja jäsentelyn arvoinen, mutta liian laaja käsiteltäväksi tässä artikkelissa. Vaikka ilman uutta urbaniteettia ei olisi erityisiä kaupunkimuodon metaforiakaan, en tässä edes yritä selittää kattavasti kolmannen modernisaation eri kuvauksia. Painotan tässä enemmän sitä, miten *Zwischenstadt* ja *Netzstadt* ovat toimineet metaforana myös kokonaisina diskursseina. *Netzstadt* on luonteeltaan suljetumpi diskurssi ja *Zwischenstadt* taas avoimempi.

Vaikka Ricoeurin diskurssien ymmärretään yleensä viittaavan taideteoksiin, olen ottanut oikeuden tarkastella myös kaupunkidiskurssia hermeneuttisen metaforan mielessä. Tämä on mielestäni erityisen sopivaa kaupunki- ja suunnitteludiskurssin luonteen vuoksi. Pitäytyminen yhteen totuuteen tai yhden lopullisen totuuden löytäminen ei voi mitenkään olla tavoite näissä diskursseissa. Kohteen jatkuva piirittäminen uusilla määrityksillä on luonteva lähestymistapa.

Tällä en tarkoita löyhää relativismia, jossa kauneus olisi katsojan silmissä tai totuus ”ajattelijan” aivoissa. Jatkuvan metaforisen uudelleen kuvauksen tarve syntyy siitä, että sekä kohde että sen tarkastelija ovat alituisessa muutoksessa. Tarvitsee vain sisäistää vaikkapa Georg Simmelin klassinen essee vuodelta 1903 (Simmel 2006/1903) ymmärtääkseen, että siinä missä ihminen muotoilee kaupunkia, muotoilee kaupunki ihmistä. Jälkitekollisen, kolmannen modernisaation kaupunki on liikkeen ja yksilöllisten valintojen kaupunki.

Suunnitteludisipliinin kehityksen kannalta ”ajattelijan” aivoihin luottava relativismi olisi suorastaan vaarallista. Vaikka ei ole syytä tai tarvetta etsiä ikaikaisesti paikkansa pitäviä totuuksia, on kuvausten kuitenkin oltava käsitteellisesti täsmällisiä ja niiden on kerrottava olennaiset seikat kuvauksen kohteesta. Muutoin ei kuvausten pohjalta voi valita relevantteja toimenpiteitä.

Sekä *Netzstadt*tissa että *Zwischenstadt*tissa käsitellään uutta urbaniteettia, kaupunkielämän uusia muotoja ja ihmisten elämäntapaa. Kumpikin lähestymistapa hakee avautuvaa potentiaalia pyrkien kartoittamaan valinnan alaa lisääntyneiden mahdollisuuksien pohjalta. Muutokselle on tunnistettavat ekologiset reunaehdot, mutta siitä ei etsitä maailmanlopun enteitä, vaan positiivista kehityspotentiaalia. Tämä ei ole naivia kehitysoptimismia, vaan suunnittelijoille ominaista tietoisuutta vaihtoehtoista ja valinnoista. *Zwischenstadt*tissa poliittinen ulottuvuus on läpikäyvä teema, *Netzstadt*tissa kytkentä valintoihin ja päätöksentekoon on esitetty omana *synoikos*-metodinään.

Kummassakaan diskurssissa ei oleteta, että metaforinen uudelleen kuvaus tuottaisi totuuksia kaupungin ja kaupunkielämän tienhaaroihin. Sieverts on yhtä kiinnostunut kaupungin poliittisesta ja sosiaalisesta hajoamisesta kuin kaupunkimuodon muutoksesta. Hän kaipaa uutta sopimusta *Zwischenstadt*in ja yhteiskunnan välille. *Zwischenstadt* on vallitseva tila, mutta yhteiskunta ei ole määritellyt suhtautumistaan siihen. Ellei asiaa käsitellä tietoisesti, on *Zwischenstadt* oleva jatkossakin yksittäisten itsessään rationaalisten tai ainakin rationaalisina oikeutettujen päätösten tulema. Tätä Sieverts ei selvästikään halua. Hänen mielestään paluuta historialliseen *politikseen* ei ole, mutta juuri *Zwischenstadt*in avoimuus antaisi uudenlaisia mahdollisuuksia työelämän ja elämän muiden sfäärien keskinäiseen suhteuttamiseen. Tämä on *Zwischenstadt*-diskurssin alati toistuva teema ja mainitun potentiaalın hyödyntäminen on tavalla tai toisella poliittinen valinta, ei totuus jostakin.

Tällaiseen diskurssiin soveltuu hyvin hermeneuttinen metaforan käyttö. Metaforaa ei kirjaimellisteta, koska ei olla etsimässä totuuttakaan. Säily mahdollisuus jatkuvaan edestakaiseen liikkeeseen uuden käsitteellisen määritelmän piirittämisen ja toiminnan välillä. Kun lisäksi muistetaan, että tieteellinen ja poeettinen metafora eivät lopultakaan ole toisilleen vastakkaisia, voimme nähdä edestakaista liikettä myös *Netzstadt*-metaforassa. Metodi on samankaltainen kuin ”vanhan kaupungin” myytin riisumisessa. Analysoidaan kriittisesti vanha käsitteistö ja tuotetaan uutta ”todellisuutta” olennoiva metafora. Kaupunkimaiseman lukeminen uusien morfologisin termein ”paljaana”, vanhoista käsityksistä riisuttuna ei toimisi ilman ekologisen modernisaation horisonttia, valittua normatiivista kehystä.

Juuri metaforan dynaamisuus, jatkuva liike primaarin ja sekundaarin tason välillä, tuottaa uusia näkemyksiä ja modifioi näitä tasoja ilman, että ”totuuden” täytyisi asettua johonkin pysyvään asemaan. Tämä on eräs suurimpia haasteita aikamme kaupunkisuunnittelulle. Kehityksen hallinta jatkuvan muutoksen tilassa ei voi merkitä vain suunnittelukohteen pienentämistä rajatuiksi hankkeiksi, vaan myös prosessuaalista kokonaisuutta täytyy kyetä hahmottamaan ja sen kanssa toimimaan. Totaalinen kontrolli on aikansa elänyt ihanne, sen sijaan valinnan mahdollisuuksien hyödyntäminen on tämän päivän realismia.

Baccini ja Oswald ovat painottuneet kirjaimellisen totuuden etsimiseen ”puhdistetulta alueelta”, mistä on seurannut metodin kirkkaus ja täsmällisyys. Sieverts taas on piirittänyt hermeneuttisesti kohdettaan, mistä seuraa rikas sanavarasto, jonka muutkin kuin alan specialistit voivat omaksua. Rungas retoriikka on sfääri, joka antaa kohteesta moniulotteisen kuvan ja sallii jopa keskenään ristiriitaisten osadiskurssien rauhanomaisen rinnakkaiselon.

Erityisen tarpeellinen metafora-käsite on siirtymädiskursseissa. En tarkoituksella puhu paradigman muutoksesta, koska tämä käsite tuli tavallaan loppuunviljellyksi ja liian usein väärin ymmärretyksi niinä vuosikymmeninä, jolloin muuttuneeseen tilanteeseen yritettiin luoda nopeasti uusia suunnitteluoppeja. Siirtymädiskursseilla tarkoitetaan sellaista sanavaraston uusimista ja kohteen uudelleen kuvausta, jossa ollaan tekemisissä harppauksellisen tiedonsiirron kanssa. Tällainen vaihe on olennainen opinalan kehittymisen kannalta ja siksi siirtymää on tarkasteltava huolella.

Metaforinen uudelleen kuvaus myös todentuu siirtymädiskursseissa, kun vakiintuneiden oppien täydentämisen asemesta esitetään kerrassaan uusia sanavarastoja. Siirtymädiskurssit edellyttävät ajattelutavan perinpohjaista muutosta. Korostaessaan mallien ja metaforien kommunikoivuutta Mary Hesse toteaa, että metaforan tulisi tulla ensi maininnalla ymmärretyksi (Hesse 1980, 115–116). Siihen eivät siirtymädiskurssien metaforat yllä. Tämä on todentunut metaforien vastaanotossa niin saksankielisellä alueella kuin esimerkiksi Suomessa.

Lisäväriä metaforan ja todellisuuden suhteeseen tuo Hessen yllättävä huomio. Hesse korostaa sitä, että aidolla metaforalla on kyky kommunikoida myös jotain muuta kuin mitä alun perin oli aiottu. *Metaforan voi ymmärtää myös väärin* (Hesse 1980, 115–116). Vaikka *Netzstadt* saisi väitteensä kiistattomasti todistetuksi lukijalle ja *Zwischenstadt* onnistuisi näkökulmien massiivisella vyörytyksellä ylipuhumaan lukijan, voi tuloksena olla kuitenkin myös veret seisauttava väärinkäsitys. Tavallisin väärinkäsitys suunnittelun maailmassa on ymmärtää tulkintamalli suunnittelua ohjaavana normina, ikäänkuin metaforan ulottuvuudet tulisi monistaa todellisuudeksi. Näin käy helposti silloin, kun tulkinnasta ja suunnittelusta puhutaan yhtä aikaa, kuten *Zwischenstadtin* ja *Netzstadtin* yhteydessä on asianlaita. Tulkintamallia ja selitystä tulisi kuitenkin voida tarkastella omana asianaan, tieteellisin kriteerein, ja esitettyjä toimintastrategiaa omanaan, arvomaailmaa ja tavoitteita vasten.

STRATEGIOISTA

Zwischenstadt-diskurssi on tuonut esiin sen, että kaupungin niin sanottu hajaantuminen ei ole vain satunnaista sirpaloitumista, vaan että kaupungin muodonmuutoksella on oma logiikkansa. Uusien ytimien syntyminen kaupungin periferiaan on osoitus siitä, että ulkokehä on paitsi määrällisesti merkittävä, myös jo laadullisesti omavoimainen ja osittain omavarainen. Periferian luonnetta ei voi ymmärtää, jos se yritetään alistaa hierarkkisesti keskustalle ja vain saattaa kuriin ja järjestykseen. Oikean suunnitteluohteen löytäminen edellyttää vallitsevan kaupunkitodellisuuden hyväksymistä. Hyväksyminen tarkoittaa tässä hyväksymistä tosiasiana, ei hyväksymistä kaikkine puutteineen ja vikoineen. Diskursiivinen käänne on ollut tarpeen, jotta uusia suunnittelumenetelmiä on voitu kehittää. Niiden yleisnimeke *Zwischenstadtissa* on laadullistaminen (Bölling & Sieverts 2004).

Laadullistamisen potentiaali saadaan Sievertsin mukaan esiin käyttämällä suunnittelumetodeita kognition instrumentteina. Laadullistamisessa ei ole hänen mielestään kyse vain fyysisestä muodosta, vaan osalliset haastetaan mukaan oppimis- ja kokemisprosesseihin myös laajemmassa mielessä. Tarvitaan myös sosio-kulttuurisia ohjelmia ja prosesseja. Vaikuttaakseen toimenpiteet ja projektit tulee nähdä monikerroksisina ja kompleksisina. *Zwischenstadt* toimii kaikilla ohjauksen ja hallinnan tasoilla samanaikaisesti. Laadullistamistoimenpiteiden tuleekin välttää omnipotentteja design-vaatimuksia. *Zwischenstadt* on vielä vanhaa kaupunkia voimakkaammin ulkoisten voimien tuotos. Sen voima ja menestys on juuri tässä evolutionarisessa luonteessa ja tietyssä sopeutuvuudessa (Bölling & Sieverts 2004, 17–19).

Sieverts puhuu laadullistamisesta transformaationa (Bölling & Sieverts 2004, 19). Arkkitehtonista muodonmuutosta on projektissa kuitenkin käsitelty melko niukasti. Aivan *Zwischenstadt*-projektin viimeisten julkaisujen joukossa on kaksi arkkitehtonisen kaupunkimaiseman muotoutumista käsittelevää teosta. Nämä ovat

Lars Böllingin ja Wolfgang Christin *Bilder einer Zwischenstadt* (Bölling & Christ 2005) sekä Oliver Bormannin ja muiden *Zwischenstadt Entwerfen* (Bormann et al. 2005). Teoksissa on käyty läpi kaupunkimaiseman peruselementtien muutosta sekä mahdollisia käsitejärjestelmiin perustuvia suunnitteluaparaatteja. Varovaisuus muodonanon käsittelyssä on ymmärrettävää – ei ole syytä toistaa 1900-luvun alun suurten kaupunkiutopioiden erhettä niiden yrittäessä piirtää kokonaisuudeksi sivilisaatiolle yleispätevä arkkitehtuuri.

Zwischenstadtia ja *Netzstadtia* yhdistää halu välttää yksinkertaisia malleja. Kuitenkin olennainen yhteinen pyrkimys on jäsentää kaupunkiseudun mittaista kokonaisuutta tuolla vaativalla aggregaattitasolla, joka nyt niin yleisesti kuvitellaan voitavan ratkaista *ad hoc* -tyyppisellä hankesuunnittelulla. Kaikkien morfologisten aggregaattitasojen samanaikainen tarkastelu on sekin yhteinen näkökulma.

Suunnittelussa on siirrytty aikaan, jossa paikkatiedon hyödyntämiseen ei riitä datan keräys ja dokumentointi. Uusin menetelmin voidaan siirtyä älykkäiden kysymysten esittämiseen aineistoille. Vastaukset, joiden etsiminen ei vielä pari vuosikymmentä sitten ollut mahdollista ihmisiän puitteissa, on nyt mahdollista saada tunneissa. *Netzstadtin* metodisesti merkittävin anti ja haaste tämän päivän suunnittelulle on sen tarjoama kehikko kompleksisten yhteiskunnallisten vuoro-vaikutusten mallintamiselle.

Netzstadt-metodi koostuu virtojen ja tilojen morfologisesta analyysistä. Kaupunkiseudun metabolismiin kuuluvat niin energian ja materian kierto kuin ihmisen toiminnan virrat ja noodit. Globaalilta etäisyydeltä tarkasteltuna ekologisesti merkittävät toimenpiteet saavat oikeat mittasuhteet. Metabolismin morfologinen kuvaus on sekä kvantitatiivinen että kvalitatiivinen. Eksaktit graafit ja suuret on lomitettu laadullisempiin kriteereihin: identiteettiin (*identity*), monimuotoisuuteen (*diversity*), joustavuuteen (*flexibility*), riittävään omavaraisuuden asteeseen (*self-sufficiency*) ja resurssitehokkuuteen (*resource efficiency*) (Oswald & Baccini 2003). Huolimatta geogeenisen ja antropogeenisen näkökulman yhdistämisestä ja metabolismin käsitteen keskeisyydestä, *Netzstadt* ei ole mitenkään erityisesti kestävän kehityksen teoria. Se on kaupunkiteoria, jossa ekologinen ulottuvuus on itsestään selvyyttä.

LOPUKSI

Zwischenstadt ja *Netzstadt* ovat osa sitä kansainvälisesti aktiivista keskustelua, jonka ansiosta kaupunkimuoto ja kaupungin rakenne ovat tulleet uudelleen arvioinnin kohteiksi. Kommunikatiivisen suunnittelun dominoimina vuosikymmeninä rakenteelliset kysymykset jäivät taka-alalle ja substanssin ja proseduurin tutkimus hakee vieläkin keskinäistä tasapainoaan. Uudet analyttiset ja rationalistiset menetelmät tarjoavat merkittävän haasteen sekä opinalan että suunnittelukäytäntöjen kehittämiseksi. Hessen mukaan rationaalisuus on juuri kieleemme jatkuvaa mukautumista

jatkuvasti laajenevaan maailmaamme, ja metafora on yksi tärkeimpiä keinoja tässä (Ricoeur 2003/1975, 287).

KIRJALLISUUS

- Alexander, Christopher (1965). A city is not a tree. *Architectural Forum* 122: April-May, 58–62.
- Ascher, François (2004). Métapolis: a third modern urban revolution. Changes in urban scale and shape in France. Teoksessa: Bölling, Lars & Sieverts, Thomas (toim.): Mitten am Rand. Auf dem Weg von der Vorstadt über die Zwischenstadt zur regionalen Stadtlandschaft. *Zwischenstadt* Band 1, 24–37. Verlag Müller + Busmann KC, Wuppertal.
- Baccini, Peter & Oswald, Franz (1999/1998). *Netzstadt*. Transdisziplinäre Methoden zum Umbau urbaner Systeme, ORL EAWAG ETH, Zürich.
- Black, Max (1962). *Models and Metaphors*. Cornell University Press, Ithaca.
- Bormann, Oliver & Koch, Michael & Schmeing, Astrid & Schröder, Martin & Wall, Alex (2005). *Zwischen Stadt Entwerfen*. Müller + Busmann, Wuppertal.
- Bölling, Lars & Sieverts, Thomas (2004). Mitten am Rand. Auf dem Weg von der Vorstadt über die Zwischenstadt zur regionalen Stadtlandschaft. Müller + Busmann, Germany
- Bölling, Lars & Christ, Wolfgang (2005). *Bilder einer Zwischenstadt*. Ikonographie und Szenographie eines Urbanisierungsprozesses. Müller + Busmann, Germany.
- Davidson, Donald (2001/1984). *Inquiries into truth and interpretation*. Clarendon Press, Oxford.
- Hesse, Mary B. (1963). *Models and analogies in science*. Sheed and Ward Ltd., GB.
- Hesse, Mary B. (1966). *Models and analogies in science*. University of Notre Dame Press, USA.
- Hesse, Mary (1980). *Revolutions & reconstructions in the philosophy of science*. The Harvester Press, Suffolk.
- Menand, Louis (1997). *Pragmatism. A reader*. Vintage Books, New York.
- Oswald, Franz & Schüller, Nicola (2003). *neueurbanität—dasverschmelzenvonstadtundlandschaft*. Verlag, Zürich.
- Oswald, Franz & Baccini, Peter (2003). *Netzstadt*. Designing the urban. Birkhäuser, Basel.
- Ricoeur, Paul (2003/1975). *The rule of metaphor*. Routledge Classics, London.
- Rorty, Richard (toim.) (1992/1967). *The linguistic turn. Essays in philosophical method*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Rorty, Richard (1980/1979). *Philosophy and the mirror of nature*. Princeton University Press, Princeton.
- Rorty, Richard (2003/1982). *Consequences of pragmatism. Essays 1972–1980*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Rorty, Richard (1999/1989). *Contingency, irony, and solidarity*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Rorty, Richard (1999/1991a). *Objectivity, relativism and truth*. *Philosophical Papers* 1, Cambridge University Press, Cambridge.
- Rorty, Richard (1999/1991b). *Unfamiliar noises: Hesse and Davidson on metaphor*. Teoksessa Rorty, Richard (toim.): *Objectivity, relativism and truth*, 162–172. *Philosophical Papers* 1, Cambridge University Press, Cambridge.
- Rorty, Richard (1999/1991c). *Essays on Heidegger and others*. *Philosophical Papers* 2, Cambridge University Press, Cambridge.
- Rorty, Richard (1999/1998). *Truth and progress*. *Philosophical Papers* 3, Cambridge University Press, Cambridge.
- Rorty, Richard (1999). *Philosophy and social hope*. Penguin Books, Cambridge.
- Rowe, Colin & Koetter, Fred (simile/1978). *Collage city*. The MIT Press, Cambridge.
- Shane, David Grahame (2005). *Recombinant urbanism. Conceptual modeling in architecture, urban design, and city theory*. Wiley, GB.
- Sieverts, Thomas (1999/1997). *Zwischenstadt; zwischen Ort und Welt, Raum und Zeit, Stadt und Land*. Vieweg, Braunschweigen.
- Sieverts, Thomas (2003). *Cities without cities: an interpretation of the Zwischenstadt*. Spon Press, London.
- Sieverts, Thomas & Koch, Michael & Stein, Ursula & Steinbusch, Michael (2005). *Zwischenstadt – inzwischen Stadt?*, Müller + Busmann, Wuppertal.
- Simmel, Georg (2006/1903). *Die Großstädte und das Geistesleben*. Suhrkamp, Frankfurt am Main.